

ŠTÚDIE

NÁRODNOSTNÁ OTÁZKA A ÚČASŤ SLOVÁKOV V ARMÁDE (1867 – 1914)

VOJTECH D A N G L

DANGL, V.: National Question and Engagement of the Slovaks in Army (1867 – 1914). *Vojenská história*, 6, 3-4, 2002, pp 3 – 25, Bratislava.

Published study deals with a long history phase from Austrian-Hungarian compensation to the origin of the Great War. The author has undertaken to gather up statistical data on the participation of the Slovaks in monarchy armed forces on the eve of the First World War. At the same moment he has decided to point out the most significant and distinctive elements determining the attitude of Slovak society to the army in examined period. In the part devoted to the question of national representation in officer corps of Austrian-Hungarian army, the author documents convincingly not only an absolute prevalence of professional officers with German mother tongue, but the lowest percentage representation of Slovaks among all monarchy nations as well. He points out the main causes of this state and dives deeper also into the military schools problems.

Military history. Austrian-Hungarian army. Slovaks.

Už letný pohľad na vojenské dejiny Slovenska a problematiku vývoja národnostnej otázky od revolúcie 1848 – 1849 do vypuknutia prvej svetovej vojny ukazuje, že v postoji jednotlivých vrstiev slovenskej spoločnosti k ozbrojeným silám monarchie môžeme zaznamenať rôzne výkyvy, od viac či menej vlažných sympatií až po jednoznačný odpor. Kým napr. v čase prusko-rakúskej vojny nielen slovenská politická reprezentácia, ale i obyvatelia miest a vidieka podporovali cisársku armádu, slovenské obyvateľstvo Záhoria sa aktívne zapájalo aj do záškodníckej činnosti namierenej proti Prusom a organizovalo aj menšie skupiny podporujúce ustupujúce cisárske vojsko, v predvečer prvej svetovej vojny postoj slovenskej pospolitosti k rakúsko-uhorskej armáde je takmer bez výnimky negatívny. Základný hodnotiaci a rozlišovací prvok sa zdá na prvý pohľad zjavný. V čase pruského vpádu na územie Uhorska obyvateľstvo chráni územie, kde žije a žili jeho predkovia, pred nepriateľským vojskom a ustupujúca cisárska armáda je jedinou organizovanou silou, ktorá mu v tom napomáha. V období, keď sa nad Európou začínajú sťahovať mračná možného svetového vojenského konfliktu, dochádza k všeobecnému zbrojeniu s neblahými dôsledkami na životnú úroveň, k zásadným zmenám na Balkánskom polostrove, k oslobodeniu slovanských národov spod tureckej nadvlády a zahraničná aktivita monarchie smeruje proti slovanskému Srbsku a Rusku, armáda, ako hlavná mocenská zložka podunajského súštitia, stráca v slovenských kruhoch všetky sympatie.

Aj keď uvedené príčiny a rozdielna historická situácia zohrali dôležitú úlohu v prístupe slovenského obyvateľstva k armáde, vzájomný vzťah slovenskej spoločnosti a armády je oveľa komplikovanejší, než aby sa dal vysvetliť iba uvedenými determinantmi. Skúmať tieto zložité väzby v posledných deceniách predvojnového obdobia, by si vyžadovalo viacero parciál-

nych štúdií, spracovaných priamo na základe materiálov slovenských archívov a dobovej tlače, ako aj príslušných militárií, ktoré by problematiku analyzovali v širšom spektre spoločenských a sociálnych väzieb, zahraničnopolitických a vnútropolitických súvislostí, venovali by sa hospodárskym a národnostným aspektom v nadväznosti na fungovanie armády a neobišli by ani významný citový aspekt, transformujúci sa v historickom vedomí, v rodinných, spoločenských a národných tradíciách. Aj keď dnes už disponujeme niekoľkými monografickými prácami a štúdiami, ktoré v zásadnej miere posunuli naše poznatky, stále ešte neumožňujú podať komplexný pohľad na špecifické danosti súvisiace so Slovenskom a Slovákmi v tomto smere.¹ Doterajšie výskumy však potvrdzujú fakt, že v postoji k armáde svoju dominantnú úlohu zohrali dejinné konklúzie transformujúce sa do širokého spektra problematiky, ktorú sme si zvykli nazývať národnostnou.

Vo svojom príspevku sa pokúsím prispieť k uvedenej problematike predovšetkým sústređením štatistických dát o účasti Slovákov v ozbrojených silách monarchie v predvečer prvej svetovej vojny. A to jednak na základe rozboru číselných údajov vzťahujúcich sa na mužstvo a zvlášť údajov, ktoré odzrkadľujú postoj príslušníkov slovenského národa k dôstojníckemu povolaniu. Vychádzajúc z týchto podkladov poukážem na najvýraznejšie prvky determinujúce vzťah slovenskej spoločnosti k armáde v posledných desaťročiach pred vypuknutím prvej svetovej vojny. Ak chceme hlbšie pochopiť peripetie a metamorfózy slovenskej národnej politiky vo vzťahu k armáde a cez ňu k panovníkovi, následníkovi trónu, uhorským vládam či politickým stranám, nemôžeme túto otázku nechať nepovšimnutú.

Sporadickými štatistickými údajmi o národnostnom zložení armády disponujeme približne od roku 1870, ale úradné štatistické výkazy o národnostnom zložení dôstojníckeho zboru sa začali pravidelne vyhotovovať až od roku 1895. Žiaľ pri hodnotení týchto údajov sa musíme vyrovnáť s viacerými nejasnosťami súvisiacimi so zostavovaním štatistických súborov a musíme brať do úvahy aj tú skutočnosť, že podobne, ako to bolo pri štatistikách o národnostnom zložení vo všeobecnosti, aj tu sa stretávame s tzv. „štatistickou maďarizáciou“, resp. „štatistickou germanizáciou“. Už pri zisťovaní národnosti, resp. príslušnosti k materskému jazyku dochádzalo k rôznym nejasnostiam, prehmatom, ale aj k zámernému prispôsobovaniu údajov v prospech najsilnejšieho elementu v armáde. Napr. ako Nemcov (Rakúšanov) alebo Maďarov vykazovali aj tých, ktorí tieto jazyky plynulo ovládali, ale svojím pôvodom boli inej národnosti.² Do rubriky „rôzni“, „ostatní“ občas zapisovali aj príslušníkov národností, ktoré inak boli vykazované aj v samostatnej rubrike. Na mužstvo sa v niektorých prípadoch vyvíjal aj psychologický tlak rôznej intenzity, ktorý viedol k tomu, že príslušníci spoločnej armády alebo honvédstva sa hlásili radšej k nemeckej alebo k maďarskej národnosti. V odbornej literatúre boli zaznamenané aj agresívne formy nátlaku v tomto duchu.³ V niektorých prípadoch viedli k určitým nejasnostiam pri zostavovaní štatistických výkazov aj zámerné alebo neúmys-

¹Z najvýznamnejších prác k tejto problematike pozri: DEÁK, I.: Volt egyszer egy tisztikar. A Habsburg-monarchia katonatisztjeinek társadalmi és politikai története 1848 – 1918. Budapest 1993; HAJDU, T.: Tisztikar és középosztály 1850 – 1914. Ferenc József magyar tisztjei. Budapest 1999; HAJDU, T.: A közös hadsereg magyarországi tisztjeinek nemzeti, vallási, szülőhely szerinti megoszlása a dualizmus korában. In: Századok, roč. 131, 1997, č. 6, s. 1223 – 1264; ROTHENBERG, G. E.: The Army of Francis Joseph. West Lafayette 1976; ROTHENBERG, G. E.: The Habsburg Army and the nationality problem in the nineteenth century 1815 – 1914. In: Austrian history yearbook 1967, zv. 3, časť I.; WINKLER, W.: Der Anteil der nichtdeutschen Volksstämme an der öst.-ung. Wehrmacht. Wien 1919; STONE, N.: Army and society in the Habsburg monarchy 1900 – 1914. In: Past and Present, 1966, č. 33 – 35; HICKMANN, A. L.: Die Nationalitäten-Verhältnisse des Mannschaftsstandes der k. u. k. österr.-ung. gemeinsamen Armee. Wien b. r.; EHNL, M.: Die österreichisch-ungarische Landmacht nach Aufbau, Gliederung, Friedensorganisation, Einteilung und nationaler Zusammensetzung im Sommer 1914. In: Ergänzungsheft 9 zum Werke „Österreich-Ungarns letzter Krieg“. Wien 1934; DANGL, V.: Národnostná problematika v rakúsko-uhorskej armáde a Slováci. In: Československý časopis historický, roč. 24, 1976, č. 6, s. 851 – 884.

²DANGL, ref 1, s. 867; tiež Slovenský denník, 16. 2. 1911.

³KUN, J.: Az Osztrák-Magyar monarchia hadserege, gyalogos és lovas csapatsteinek (önálló osztályainak) nyelv szerinti százalékos megoszlása (1918. május). In: Hadtörténelmi Közlemények, roč. 21, 1974, č. 1, s. 107.

selné zásahy administratívneho charakteru. Nie je napr. úplne jasné, akým spôsobom príslušné orgány niektoré druhy štatistických výkazov zostavovali. Napr. v prípade nováčikov a jednoročných dobrovoľníkov sa materinská reč sice v prezenčných listinách vykazovala, ale nevieme, akým spôsobom zostavovatelia ponímali túto rubriku a spoľahlivosť týchto údajov môžeme zisťovať iba nepriamo. Dvojazyční sa totiž často hlásili, alebo jednoducho boli pridelení k väčšej národnosti. Tí, ktorí ako materinskú reč uvádzali gréčtinu, arménčinu, rómčinu, turečtinu, friulčinu (severné Taliansko) boli automaticky pojatí do jazykových skupín väčšín. Židov spravidla vykazovali ako Nemcov, Čechov, Poliakov alebo Maďarov. Určité rozpaký spôsobuje aj fakt, že iným spôsobom sa zostavovali štatistické súbory armády, iným štatistické výkazy vo vojenských školách. Pri porovnaní týchto štatistík s materiálmi získanými vo Viedenskom Kriegsarchive americký historik maďarského pôvodu I. Deák prišiel k rozdielnym výsledkom. Jednou z príčin zrejme je aj skutočnosť, že pri prijímaní na vojenské školy sa uchádzačov pýtali na materinskú reč, ale pri profesionálnych dôstojníkoch, ktorými sa títo poslucháči o niekoľko rokov stali, zisťovali predovšetkým tzv. „Umgangssprache“, teda jazyk, ktorý najčastejšie v bežnej praxi užívali. A tým v armáde bola predovšetkým nemčina. Podľa I. Deáka iba tak možno vysvetliť veľký nepomer medzi relatívne nízkym počtom prijatých aspirantov hlásiacich sa k nemeckej národnosti na vojenské školy a medzi výrazne väčším počtom dôstojníkov nemeckej národnosti slúžiacich v armáde.⁴

Aj keď štatistické súbory o národnostnom zložení dôstojníckeho zboru rakúsko-uhorskej armády sa od roku 1895 už vyhotovovali úradne, výskum do určitej miery sťažuje skutočnosť, že až od roku 1897 sa v nich rozlišujú aktívne slúžiaci a záložní dôstojníci. Samozrejme mimoriadne dôležitým prvkom pri zostavovaní národnostných štatistík bola aj národná uvedomelosť tých, ktorí boli predmetom štatistických zisťovaní. Bolo by možné uviesť aj ďalšie príklady svedčiace o ťažkostiach pri práci s dobovými štatistickými údajmi v rámci výskumu armády. Treba si pritom uvedomiť aj to, že armáda, v úsilí o homogénnosť, zámerne bagatelizovala národnostnú otázku, národnostná príslušnosť bola považovaná až za tret'oradáho činiteľa, a oveľa frekventovanejšou otázkou bol vzťah k dynastii, náboženská príslušnosť a sociálny pôvod príslušníka armády, predovšetkým dôstojníka.

Z uvedeného vyplýva, že štatistické údaje, ktoré máme k dispozícii o národnostnom zložení armády, neodrážajú skutočne presný a objektívny stav. Napriek tomu, tieto štatistiky sú jedným z mála prameňov pre skúmanie zastúpenia Slovákov v armáde podunajskej monarchie. Z toho dôvodu považujeme za potrebné podať určitý prehľad o percentuálnom národnostnom zložení tých zbraní, v ktorých sa Slováci vyskytovali vo väčšom počte. Napriek medzerovitosti v týchto údajoch, pomôžu pri prehĺbení bádania na vojenských dejinách Slovenska, pri sledovaní vývoja národnostnej problematiky obdobia dualizmu a sú neoceniteľnou pomôckou pri skúmaní vzťahu armády a slovenskej spoločnosti v posledných desaťročiach pred vypuknutím prvej svetovej vojny.

* * *

Podľa nižšie uvedených tabuliek zo 47 peších plukov spoločnej armády, regrutovaných z krajín Svätoštefanskej koruny, Slováci sa v roku 1900 aspoň päťpercentným zastúpením objavujú v desiatich plukoch, pričom v dvoch plukoch tvoria polovicu a v ďalších dvoch úplnú väčšinu kmeňového stavu pluku. V roku 1914 je tento stav nižší, iba v šiestich plukoch nachádzame záznam v rubrike „Slováci“, z toho v dvoch plukoch Slováci opäť tvoria prevažnú väčšinu a v jednom pluku polovicu mužstva. Pri mechanickom percentuálnom porovnaní počtu vojakov so slovenskou materinskou rečou v uvedených desiatich peších plukoch spoločnej

⁴DEÁK, ref 1, s. 224 – 225.

TABUĽKA č. 1 Národnostné zloženie cisárskych a kráľovských peších plukov a poľných streleckých práporov v Uhorsku v rokoch 1900, 1914 a 1918, v ktorých bolo zastúpenie Slovákov aspoň 3 %.⁵

Peší pluk č. Strel. práp. č.	Doplňovacie obvodové veliteľstvo	1900						1914								1918											
		Slováci	Maďari	Nemci	Rumuni	Srbi Chorvati	Rusíni	Slováci	Maďari	Nemci	Rumuni	Srbi Chorvati	Rusíni	Česi	Poliaci	Slovinci	Rôzni	Slováci	Maďari	Nemci	Rumuni	Srbi Chorvati	Rusíni	Česi	Poliaci	Slovinci	Rôzni
6.	Ujvidék	10	15	40	5	30			41			27				32	15	24,5	32,5	1,5	24	1,5	1				
12.	Komárno	50	40	10			31	58								11	31	57	6			3,5	1	1,5			
25.	Lučenec	45	55				41	56							3	16	80	2	1				1				
26.	Ostrihom	40	50	10				53							38	9	62	35					3				
32.	Budapešť	5	80	15				91							9		76	6	2	1			15				
34.	Košice	15	80	5				91							9	4,5	93,5	1					1				
66.	Užhorod	40	20	10		30	46	25				22			7	52,5	40	2	5,5								
67.	Prešov	70	15	15			70								30	60	26	8	4	2							
71.	Trenčín	95	5				85								15	80	14	4		1				1			
72.	Bratislava	50	35	15			51	28	20						1	65	23	11				1					
Poľné strelecké prápory																											
19.	Komárno						58	32							10	53	33	13			1						
29.	Lučenec						67	29							4	40	48	3	1		8						
32.	Prešov						74								26	39	46	6	5		4						

TABUĽKA č. 2 Národnostné zloženie jednotiek cisárskeho a kráľovského delostrelectva, tylových zložiek a delostreleckých plukov uhorskej vlastibrany pred prvou svetovou vojnou, s vyšším zastúpením Slovákov.⁶

Cisársko-kráľovské poľné delostrelecké pluky:					
Číslo	Posádkové veliteľstvo	Slováci %	Maďari %	Nemci %	Rôzni %
14.	Bratislava	62	22	—	16
15.	Komárno	28	57	—	15
16.	Lučenec	27	64	—	9
Cisársko-kráľovské poľné húňnicové pluky:					
5.	Bratislava	63	—	—	37
Honvédske poľné delostrelecké pluky:					
4.	Nitra	51	28	20	1
7.	Hajmáskér	51	28	20	1
Cisársko-kráľovské oddiely ťažkých húňnic:					
5.	Komárno	24	55	—	21
Cisársko-kráľovské jazdné delostrelecké oddiely:					
5.	Komárno	70	—	—	30
Cisársko-kráľovské vozatajské oddiely:					
5.	Bratislava	21	53	—	26

⁵Tabuľku sme spracovali na základe štatistických údajov: HICKMANN, ref 1; EHNL, ref 1; KUN, ref 3. Údaje v týchto prameňoch k jednotlivým rokom nie sú vyčíslené s rovnakou presnosťou. A. L. Hickmann neberie do úvahy výskyt príslušníkov národností pod 5 % a údaje zaokrúhľuje taktiež s 5 percentnou presnosťou. Zo štatistiky, ktorú publikoval J. Kun sme do nášho prehľadu prevzali iba tie údaje, kde bol výskyt Slovákov aspoň 3 %-ný. Je potrebné upozorniť na veľké percentuálne vyčíslenie v rubrike „rôzni“ u M. Ehnla, čo znižuje hodnotu týchto údajov. Doplnňovacie vojenské veliteľstvá uvádzame so stavom k roku 1914. Údaje k roku 1914 vykazujú stav v júni a údaje k roku 1918 stav v máji. Z prehľadu sme vypustili Talianov, ktorí sa v jednotkách doplnňovaných z územia Slovenska nevyskytovali.

⁶Podľa EHNL, ref 1. V záujme prehľadnosti sme neuviedli národnosti, ktoré v daných jednotkách percentuálne zastúpenie nemali.

TABUĽKA č. 3 Národnostné zloženie peších plukov uhorskej vlastibrany v roku 1914 a 1918, v ktorých bolo zastúpenie Slovákov aspoň 3 %.⁷

Čís. pluku	Veliteľstvo	1914									1918								
		Slováci	Maďari	Nemci	Rumuni	Srbi Chorvati	Rusíni	Poliaci	Slovinci	Róžni	Slováci	Maďari	Nemci	Rumuni	Srbi Chorvati	Rusíni	Poliaci	Slovinci	Róžni
4.	Veľký Varadín	—	48	—	49	—	—	—	—	3	6	58	3	30	3	—	—	—	—
6.	Szabadka	—	76	—	20	—	—	—	—	4	4	61	15	6	13	1	—	—	—
9.	Košice	—	91	—	—	—	—	—	—	9	37	59	3	1	—	—	—	—	—
11.	Mukačevo	40	42	—	—	—	10	—	—	8	3	77	4	1	—	15	—	—	—
12.	Szatmár-Németi	—	58	—	39	—	—	—	—	3	4	42	0,5	30	0,5	23	—	—	—
13.	Bratislava	51	28	20	—	—	—	—	—	1	38	48	13,5	—	0,5	—	—	—	—
14.	Nitra	85	—	—	—	—	—	—	—	15	18	79	3	—	—	—	—	—	—
15.	Trenčín	85	—	—	—	—	—	—	—	15	70	24	5	1	—	—	—	—	—
16.	B. Bystrica	41	56	—	—	—	—	—	—	3	22	55	8	12	2	1	—	—	—
18.	Sopron	—	39	54	—	—	—	—	—	7	3	61	26	—	2	—	1	7	—
20.	Nagy Kanizsa	—	82	—	—	—	—	—	—	18	3	71	4	12	10	—	—	—	—
22.	Maros Vásárhely	—	49	—	46	—	—	—	—	5	3	42	2	53	—	—	—	—	—
23.	Nagyszeben	—	—	25	—	69	—	—	—	6	3	34	5	—	—	—	—	58	—
31.	Veszprém	—	92	—	—	—	—	—	—	8	7	74,5	3	14,5	1	—	—	—	—
32.	Dés	—	—	—	73	—	—	—	—	27	4	42	5	49	—	—	—	—	—

armády zistíme, že ich početný stav v roku 1914 je o 24 % nižší, ako v roku 1900. Uvedomujeme si, že takéto porovnanie je schematické a nemôže byť presné. Nevystihuje všetky komponenty určujúce dopĺňovanie týchto jednotiek, ale predsa len dáva určitý obraz o pôsobení národnostnej politiky v armáde. Vyznačený nižší stav je natoľko výrazný, že je ho možné sčasti pripočítať na vrub zosilneného tlaku na príslušníkov nemaďarských národov v Uhorsku, resp. na vrub zostavovateľov štatistického prehľadu, ktorí v rubrike „ostatní“ uvádzajú neobvykle vysoké čísla. Je dosť pravdepodobné, že v tejto rubrike sú zahrnutí vo viacerých prípadoch aj príslušníci tých národov, ktorí by patrili do jednej z rubrik s presne vymedzenou národnosťou, Slovákov nevynímajúc. Samozrejme svoju úlohu tu mohli zohrať aj dielčie administratívno-organizačné zmeny, ktoré v rozpätí rokov 1900 a 1914 prebehli v armáde i iné príčiny objektívneho charakteru. Zostáva však zaujímavým faktom, že kým v siedmich peších plukoch došlo k zníženiu stavu Slovákov, v niektorých o značné percento, v dvoch prípadoch stav zostáva prakticky nezmenený a iba v jednom pluku sa zvyšuje početný stav slovenských príslušníkov, početný stav Maďarov sa väčšinou v týchto plukoch mierne zvyšuje.

Pri cisárskych a kráľovských poľných streleckých práporoch, ktorých v čase pred prvou svetovou vojnou Uhorsko stávalo osem, Slováci boli v troch zastúpení v nadpolovičnej väčšine. Prevalu tvorili vojaci hlásiaci sa k slovenskej materinskej reči aj v 5. cisárskom a kráľovskom poľnom húfnicovom pluku s veliteľstvom v Bratislave, v 5. cisárskom a kráľovskom jazdecskom delostreleckom oddiele s veliteľstvom v Komárne a v 14. poľnom delostreleckom pluku spoločnej armády so štáбом a posádkou v Bratislave. Okrem toho sú Slováci vykazovaní v dobovej štatistike s viac než 20 percentným zastúpením pri 5. oddiele ťažkých húfníc, ktorý bol vybudovaný roku 1912 s posádkou v Komárne, v jednom zo siedmich vozatajských oddielov dopĺňovaných z územia Uhorska dislokovaného ako 5. cisársky a kráľovský vozatajský oddiel taktiež v Bratislave a pri dvoch poľných delostreleckých plukoch spoločnej armády, menovite pri 15. a 16. poľnom delostreleckom pluku dislokovanom v Komárne, resp. Lučenci.⁸

Pomerne vysoké percento zastúpenia Slovákov sa v roku 1914 objavuje v piatich z 32 peších plukov a v dvoch z ôsmich plukov poľného delostrelectva uhorskej vlastibrany, ktoré boli vybudované až po prijatí nových branných zákonov po roku 1912. Pri vyhodnocovaní údajov o národnostnom zložení honvédstva však musíme byť obzvlášť pozorní a kritickí, pretože práve v ňom sa najmarkantnejšie prejavovali pokusy maďarských politických síl o asimiláciu. Tieto tendencie sa stali jednou z najviac kritizovaných úsilí provládnych i opozičných maďarských politických strán a zoskupení zo strany národnostných poslancov i slovenskej tlače už od deväťdesiatych rokov 19. storočia. V predvojnových rokoch táto kritika, podporovaná aj na verejných zhromaždeniach v čase balkánskych vojen, nadobudla na intenzite.⁹

Ak pri hodnotení štatistických dát o národnostnom zložení armády v období pred prvou svetovou vojnou budeme vychádzať z údajov o teritoriálnom systéme dopĺňovania armády, čiže budeme brať do úvahy odvodové okresy a ich národnostné zloženie a tieto porovnáme s ná-

⁷Údaje k roku 1914 sme čerpali z citovaného diela M. Ehnla a k roku 1918 z výkazu operačného oddelenia K. u. k. Armeeoberkomando, tak ako ich publikoval Kun, ref 3. K roku 1918 sme uviedli iba tie pluky, v ktorých mužstvo so slovenskou materinskou rečou tvorilo aspoň 3 % stavu pluku, pričom sme vynechali všetky pluky, ktoré sa budovali až po júni 1914.

⁸Podrobnejšie počty a dislokáciu pechoty rakúsko-uhorskej armády na území Slovenska pozri: DANGL, V.: Vývoj, organizácia, vnútorná štruktúra a dislokácia pozemných síl rakúsko-uhorskej armády na území Slovenska v rokoch 1868 – 1914. In: Sešity príspevku k sociálne politické a historické problematice vojenství a armády. Praha 1977, č. 4 – 5, s. 67 – 34; DANGL, V.: Organizačný vývoj rakúsko-uhorskej pechoty pred prvou svetovou vojnou. In: Vojenská história, roč. 3, 1999, č. 4, s. 3 – 21; DANGL, V.: Organizačný vývoj rakúsko-uhorského jazdecktva (1866 – 1914) so zreteľom na Slovensko. In: Vojenská história, roč. 5, 2001, č. 4, s. 3 – 25.

⁹K pokusom o asimiláciu prostredníctvom armády porovnaj: DANGL, V.: Uhorský snem a asimilačné tendencie v armáde (1889 – 1914). In: Vojenská história, roč. 4, 2000, č. 3 – 4, s. 3 – 21; DANGL, V.: Postoj Milana Hodžu k niektorým vojensko-politickým otázkam pred prvou svetovou vojnou. In: Milan Hodža – štátnik a politik. Bratislava 2002, s. 117 – 130.

rodnostným zložením plukov, ku ktorým boli branci z jednotlivých územných celkov odvedení, dôjdeme k záverom, ktoré by v určitých prípadoch mohli pripúšťať možnosť korekcií v percentuálnom zastúpení Slovákov v niektorých plukoch. Napríklad vo vyššie uvedenom výkaze národnostného zloženia peších honvédskych plukov roku 1914 sa pri 9. uhorskom vlastibraneckom pluku nevykazuje zastúpenie Slovákov. Aj keď tento pluk bol doplňovaný z Abovskej a Borsódskej župy, teda zo žúp s veľkou prevahou maďarského obyvateľstva, ťažko si predstaviť nulové zastúpenie Slovákov. Najmä, keď medzi odvodovými okresmi boli i mesto Košice, okolie Košíc, Turnianske Podhradie atď.¹⁰ To isté platí aj o štatistickom výkaze národnostného zloženia 34. pešieho pluku spoločnej armády, ktorého tri prápory boli v roku 1914 dislokované v Košiciach a jeden v Rogatici.¹¹ 26. cisársky a kráľovský peší pluk s veliteľstvom v Ostrihome bol doplňovaný z územného obvodu V. armádneho zboru v Bratislave, konkrétne zo župy Tekov s odvodovými okresmi Zlaté Moravce, Hronský Kríž, Levice, Vráble, Kremnica, Levice mesto, Nová Baňa, Oslany. Ďalej z Ostrihomskej župy, a čiastočne zo župy hontianskej s odvodovými okresmi Bátovce, Vinica, Šahy, Krupina, Szob, Vámošmikola, Krupina mesto.¹² Teda z dvoch žúp, v ktorých zastúpenie Slovákov nebolo v žiadnom prípade zanedbateľné. A vo výkaze národnostného zloženia tohto pluku nenachádzame vojakov slovenskej národnosti. Prítom podľa úradnej štatistiky z roku 1900 iba v samotnej Hontianskej župe žilo 39,5 % obyvateľov slovenskej národnosti.¹³ Pokiaľ v tomto pluku neboli pred sčítaním uskutočnené vnútorné organizačné presuny, a dobové schematizmy a dostupné údaje o tom nehovoria, ide o omyl, prípadne zámerné alebo neúmyselné skresľovanie národnostného zloženia pluku. V dobových štatistických výkazoch z roku 1900 sa pri 32. budapeštianskom pešom pluku spoločnej armády vykazovalo 5 % Slovákov, 80 % Maďarov a 15 % Nemcov. O šesť rokov neskoršie pri tom istom pluku štatistika uvádza už iba 80 % Maďarov a 20 % Nemcov. Právom sa v uhorskom parlamente pýtal Št. Vajda, kde sa podeli Slováci z tohto pluku, keď sa všeobecne vedelo, že sa sem odvádzali aj slovenskí nováčikovia.¹⁴ Z tohto hľadiska by bol zaujímavý aj rozbor národnostného zloženia 18. poľného delostreleckého pluku spoločnej armády s veliteľstvom v Košiciach, ktorý sa doplňoval z teritória podliehajúceho VI. zborovému veliteľstvu v Košiciach. Podobne aj v 6. pluku poľných húfnic s veliteľstvom v Košiciach i ďalších jednotkách a útvaroch, v ktorých sa Slováci štatisticky nevykazovali, avšak pri zohľadnení teritoriálneho doplňovania nemožno ich prítomnosť s naprostou istotou vylúčiť.

Samozrejme, touto metódou môžeme upozorniť na nespoľahlivosť niektorých údajov, a pri zohľadnení všetkých skutočností ich aj čiastočne upresniť, ale nemôžeme so stopercentnou presnosťou zistiť ich skutočné zastúpenie. To však ani nie je našim cieľom. Pokúsili sme sa iba na konkrétnom materiáli poukázať na jednu z foriem odrazu národnostnej politiky v rakúsko-uhorskej armáde a podať aspoň približný obraz o zastúpení Slovákov v jednotlivých plukoch na území Uhorska. Neuviedli sme údaje o národnostnom zložení jazdeckých útvarov spoločnej armády a uhorskej vlastibrany, pretože v citovaných materiáloch sa zastúpenie Slovákov neudáva. Ako to však vyplýva zo štatistických súborov percentuálneho zloženia jednotlivých druhov zbraní, ako aj z výkazov vyhotovených počas prvej svetovej vojny i z materiálov z civilnej sféry, aj v týchto jednotkách boli Slováci zastúpení určitým percentom.¹⁵

¹⁰ŠOBA Bratislava, f. Hl. župan, 17/1913; VHA Trnava, zbierka mikrofilmov, pr. č. 244.

¹¹Tamže. Porovnaj EHNL, ref 1.

¹²DANGL, V.: Vývoj, organizácia, vnútorná štruktúra, ref 8, príslušné tabuľky.

¹³STODOLA, E.: Štatistika Slovenska. Turč. Sv. Martin 1912, s. 25.

¹⁴Az 1906. évi május hó 19-ére hirdettet Országgyűlés Képviseelőházának Naplója. Budapest 1907, zv. 4, s. 282, 103 zas.

¹⁵Pozri napr. KUN, ref 3, s. 129 – 130. Podľa ním uvedeného výkazu, v husárskych plukoch, pridelených po stotiniach k jednotlivým divíziám, nájdeme podľa súpisu z roku 1918 Slovákov v zastúpení od 1 % po 15 %.

Skôr než sa budeme venovať celkovému zastúpeniu Slovákov v ozbrojených silách monarchie, pokúsme sa zo stručnej analýzy vyššie uvedených štatistických údajov vyvodit' niekoľko záverov.

Doplňovací systém, ktorý sa v zásadnej miere od rakúsko-maďarského vyrovnania nemetil, umožňoval, že jednotlivé ročníky slovenských odvedencov, podľa odvodových oblastí a okresov, prevažne nastupovali k tým istým jednotkám. V tomto systéme dochádzalo iba k čiastočným zmenám. Tieto jednotky boli najčastejšie dislokované, až na menšie výnimky a dočasné presuny, na území, kde žili aj Slováci alebo dokonca prevažne Slováci. To malo vplyv aj na vzájomný styk s miestnym obyvateľstvom a zároveň vylepšovalo v rámci práporov a plukov komunikačné možnosti mužstva. Na druhej strane to z psychologického hľadiska znižovalo efektívnosť možnosti využívať tieto útvary vo forme policajno-mocenských orgánov proti hnutiam, ktorého sa zúčastňovali miestni obyvatelia, vrátane hnutí národnostného charakteru. Tento jav viedol k tomu, že vo vyšších armádnych kruhoch, ale predovšetkým v uhorských politických kuloároch, vznikali návrhy na exiteritoriálne rozmiestnenie armády alebo aspoň na častejšiu cirkuláciu práporov a jednotiek.

Pozrime sa bližšie na počty príslušníkov armády v jednotlivých posádkach na území Slovenska podľa materinskej reči, pod ktorou sa prakticky skrývala národnostná príslušnosť. Údaje sa vzťahujú k roku 1900.¹⁶

NÁZOV MESTA	POČET PRÍSLUŠNÍKOV POSÁDKY PODĽA MATERINSKÉHO JAZYKA							
	Slováci	Maďari	Nemci	Rumuni	Rusíni	Chorváti	Srbi	Ostatní
Bratislava	1 711	1 358	1 098	8	4	25	3	123
B. Štiav. a B. Belá	3	2	–	–	–	–	–	–
Komárno	1 236	1 142	673	7	8	20	5	89
Košice	1 082	2 422	569	40	259	9	2	133
Levice	64	90	9	–	–	–	–	–
Ružomberok	146	19	2	–	–	–	–	–
Lučenec	126	417	27	–	1	2	–	5
Nové Zámky	79	92	8	–	–	–	–	2
Nitra	198	184	33	1	–	–	–	1
Pezinok	3	72	5	–	–	–	–	1
Modra	2	43	4	–	–	–	–	–
Trnava	179	296	198	7	4	21	5	49
Svätý Jur	9	169	8	–	–	1	–	–
Trenčín	859	170	133	–	–	1	1	14
B. Bystrica	363	121	62	–	6	1	–	30
Jelšava	49	135	3	–	–	–	–	–
Rim. Sobota	12	48	3	7	2	1	–	–
Prešov	709	302	223	24	45	–	1	45
Sabinov	237	15	48	–	3	–	–	–
Spišská N. Ves	262	34	70	–	10	–	–	2
Levoča	4	156	124	282	409	–	1	45
SPOLU	7 331	7 287	3 300	376	751	81	18	539

¹⁶A magyar városok statisztikai évkönyve. I. évfolyam. Budapest 1912, s. 122 – 125.

Ak tieto údaje porovnáme s počtom obyvateľov v jednotlivých mestách, hlásiacich sa k slovenskému materinskému jazyku, dostaneme približný obraz komunikačných možností medzi slovenskými príslušníkmi posádky a slovensky hovoriacim obyvateľstvom mesta (ten mohol byť samozrejme vyšší, lebo slovenčinu ovládali aj tí, ktorí sa pri sčítaní nehlásili k slovenčine ako k materinskému jazyku). Roku 1900 sa v Bratislave k slovenskému materinskému jazyku hlásilo 14,6 % civilného obyvateľstva, v Banskej Štiavnici a Banskej Belej 74 %, v Košiciach 22,9 %, v Ružomberku 86,9 %, v Nitre 36,2 %, v Pezinku 55,3 %, v Modre 83,1 %, v Trnave 56,9 %, v Svätom Juri 58,3 %, v Trenčíne 49,0 %, v Banskej Bystrici 51,7 %, v Jelšave 19,8 %, v Prešove 46,6 %, v Sabinove 63,5 %, v Spišskej Novej Vsi 52,8 % a v Levoči 53,1 % civilného obyvateľstva. V mestách na juhu Slovenska boli tieto percentá oveľa nižšie, tu prevládala jednoznačne maďarský živel. Tak napr. v Rimavskej Sobote sa k slovenskému materinskému jazyku prihlásilo iba 5,4 % mestského obyvateľstva, v Nových Zámkoch 5,6 %, v Leviciach 8,7 % a v Komárne 0,8 %.¹⁷ Aj z tohto, iba mechanického porovnania, čo do posilňovania národnej súdržnosti, je zrejma výhoda teritoriálneho systému doplňovania armády.

Teritoriálnym systémom doplňovania ozbrojených síl bol podmienený aj fakt, že v tých práporoch a plukoch, kde sa vykazuje mužstvo slovenského pôvodu, iba výnimočne nájdeme príslušníkov inej slovanskej národnosti. To samozrejme vyhovovalo tak armádnemu veleniu, ako aj Viedni a Budapešti, kde strach z panslavizmu nebol neznámym pojmom. Na druhej strane, vo všetkých plukoch, v ktorých sa vyskytovali Slováci, nájdeme aj príslušníkov maďarskej alebo nemeckej národnosti. Maďarské politické strany, bez výnimky, videli v tejto skutočnosti lákavú možnosť asimilačného pôsobenia, a preto sa v posledných desaťročiach pred prvou svetovou vojnou neúnavne usilovali, aby maďarčina bola zavedená aspoň ako plukovná reč vo všetkých plukoch dislokovaných na území Uhorska.

V ďalšej časti si priblížime percentuálne národnostné zloženie jednotlivých zbraní cisárskej a kráľovskej spoločnej armády vychádzajúce z desaťročného priemeru spracovaného k roku 1900 A. L. Hickmannom na základe oficiálnej uhorskej štatistiky.¹⁸

NÁRODNOSTI	PECHOTA	STRELJEDN.	JAZDECTVO	DELOSTR.	PION., ŽEL.	VOZATAJ.	ZDRAVOT.
Slováci	5	4	1	6	3	6	7
Maďari	17	6	33	14	13	27	14
Nemci	26	46	19	40	50	19	40
Rumuni	7	3	1	4	–	3	2
Srbi, Chorv.	9	4	5	4	2	8	5
Rusíni	9	1	13	5	1	13	6
Česi	14	14	15	14	26	12	14
Poliaci	9	5	11	9	3	10	7
Slovinci	3	5	2	4	2	2	4
Taliani	1	12	–	–	–	–	1

¹⁷Tamže.

¹⁸HICKMANN, ref 1.

Z tabuľky vyplýva, že Slováci sa s najvyšším percentuálnym zastúpením vyskytovali v zdravotníckych útvaroch, v delostrelectve a vozatajstve a útvaroch pechoty. Menšie zastúpenie mali v streleckých práporoch a tzv. technických útvaroch a v rámci pozemných síl, najmenšie v jazdeckých jednotkách. Ak porovnáme jednotlivé rubriky podľa národností, Slováci s piatimi percentami majú po Talianoch a Slovincoch najnižšie zastúpenie v poľných peších útvaroch. Tu, čo do národnostného zastúpenia, vedú Nemci, Maďari a Česi, príslušníci najpočetnejších etník monarchie. Pri streleckých útvaroch, ktoré boli tradične doplňované zo západných častí monarchie, štatistika vykazuje najnižšie zastúpenie Rusínov, Srbov, Chorvátov a Slovákov. V týchto útvaroch takmer polovicu mužstva tvorili muži hlásiaci sa k nemeckej národnosti a relatívne vysoké percento vykazujú Taliani. V jazdeckých jednotkách dominujú Maďari, s nižšími percentami Nemci a Česi. Slováci sú tu vykazovaní iba s jednoperceným zastúpením, po Talianoch s najnižším. V technických útvaroch prítomnosť Slovákov je relatívne vysoká, majú 5,33 %-né zastúpenie v spoločnej armáde, vyššie, než Rumuni, Srbi, Chorváti, Slovinci či Taliani.

Ak porovnáme súhrnné údaje, odzrkadľujúce percentuálne zastúpenie jednotlivých národov monarchie vykazovaných v dobovej štatistike, v pozemných silách a vo vojnovom loďstve, dostaneme tieto zaokrúhlené čísla. V pozemných silách Slováci 5 %, Maďari 18 %, Nemci 29 %, Rumuni 5 %, Srbi a Chorváti 7 %, Rusíni 8 %, Česi 15 %, Poliaci 9 %, Slovinci 3 %, Taliani 1 %. V námorných silách monarchie bol stav nasledovný: Slováci 0 %, Maďari 7 %, Nemci 10 %, Rumuni 0 %, Srbi a Chorváti 46 %, Rusíni 0 %, Česi 5 %, Poliaci 1 %, Slovinci %, Taliani 27 %.¹⁹ Slováci teda v pozemných silách mali približne toľko odvedencov ako Rumuni, menšie percentuálne zastúpenie štatistika vykazuje u Slovincov a Talianov. V najväčšom množstve sú vykazovaní Nemci, Maďari a Česi. Vo vojnovom loďstve slúžili z pochopiteľných dôvodov predovšetkým príslušníci národov žijúcich pri Jadranskom mori, kde boli sústredené aj všetky vojenské námorné prístavy monarchie. Slovákov štatistika nevykazuje, aj keď jednotlivci boli začlenení aj k vojnovému loďstvu.

K akým zmenám došlo po desiatich rokoch, ukazuje tabuľka zhrňujúca percentuálne zastúpenie vojakov základnej služby a záložníkov v činnej službe vo vybraných zbraniach pozemných síl v roku 1911.²⁰

NÁRODNOSTI	PECHOTA	POEN. STR.	JAZDECTVO	POE. A HOR. DELOSTR.	PEVN. DEL.	VOZAT.	ZDRAV.
Slováci	4,0	4,8	1,0	4,8	2,1	3,0	3,0
Maďari	24,6	7,1	33,6	22,5	13,6	33,1	23,4
Nemci	22,2	42,7	20,3	29,6	37,1	19,0	32,2
Rumuni	9,5	3,7	1,9	4,8	3,4	4,5	5,8
Srbi, Chorv.	8,2	2,7	4,6	5,9	3,9	11,9	8,4
Rusíni	8,5	3,1	10,3	8,8	8,1	6,4	6,0
Česi	12,8	12,2	15,7	11,3	11,4	11,9	10,5
Poliaci	7,6	4,0	11,2	9,2	10,4	8,3	7,0
Slovinci	2,3	3,8	1,4	2,5	6,7	1,7	2,4
Taliani	0,3	15,9	0,0	0,6	3,3	0,2	1,3

¹⁹Militärstatistisches Jahrbuch für das Jahr 1911. Wien 1912, s. 147 – 149, 196 – 197; tiež DEÁK, ref 1, s. 226.

²⁰DEÁK, ref 1, s. 226.

Keď porovnáme údaje z oboch tabuliek v rubrike Slováci, vidíme určité zníženie počtov uvádzaných pri pechote, vozatajstve a zdravotníctve, a naopak zvýšenie pri poľných streleckých plukoch. Samozrejme toto porovnanie je čisto mechanické a nemá veľkú výpovednú hodnotu. Tabuľka z roku 1900 zhrňuje desaťročný priemer a čísla zaokrúhľuje, pričom štatistika z roku 1911 sa usiluje o presnosť na jednu desatinu. Navyše druhá tabuľka už rozlišuje poľné a horské delostrelectvo, a tiež delostrelectvo pevnostné, pionierske a zákopnícke, ako aj železničné oddiely pripočítava k tým zbraniam, ku ktorým boli podľa dobových Ordre de bataile pričlenené. V období medzi rokmi 1900 a 1910 došlo aj k vnútorným organizačným zmenám a presunom, ktoré taktiež mali, okrem už v úvode naznačených zásahov, vplyv na zostavovanie štatistiky. Aj napriek týmto odlišnostiam nemenný však zostáva fakt, že Slováci boli odvádzaní ku všetkým zložkám pozemných síl spoločnej armády.

Pozrime si, ako to vyzeralo v absolútnych číslach podľa tej istej štatistiky v roku 1911.²¹

Slováci	51 971 mužov
Maďari	340 042 mužov
Nemci	362 804 mužov
Rumuni	102 795 mužov
Srbi a Chorváti	134 717 mužov
Rusíni	114 741 mužov
Česi	184 409 mužov
Poliaci	114 968 mužov
Slovinci	36 429 mužov
Taliani	19 528 mužov

Najvyššie percentuálne zastúpenie v spoločnej armáde v predvojnovom období majú stabilne Nemci (Rakúšania) a Maďari, resp. príslušníci armády hlásiaci sa alebo začlenení do rubriky vojakov s nemeckou alebo maďarskou materinskou rečou. O viac ako 150 000 mužov majú menšie zastúpenie podľa tejto štatistiky Česi. Po nich nasledujú Chorváti a Srbi, ktorí sú vykazovaní v spoločnej rubrike, potom Poliaci a Rusíni s takmer rovnakým počtom zastúpenia, a Rumuni naďalej s viac než stotisícovou účasťou v ozbrojených silách. Tabuľku uzavierajú Slováci, Slovinci a Taliani. Štatistika vykazuje aj 462 príslušníkov bulharskej národnosti, ale tých do percentuálneho výkazu nezahrňa. Vo veľmi hrubých črtách tieto čísla v percentuálnom vyjadrení i v absolútnych číslach zodpovedajú výške populácie, tak ako ich vykazuje vojenská štatistika k roku 1910. V nej, zaokrúhlene na celé čísla, mali v monarchii Slováci 4, Maďari 20, Nemci 24, Rumuni 6, Srbi a Chorváti 11, Rusíni 8, Česi 13, Poliaci 10, Slovinci 2 a Taliani taktiež 2%-né zastúpenie.²²

Zaujímavé sú v tomto smere údaje publikované I. Deákom, ktorý vychádzal z rôznorodosti a čiastočnej nespoľahlivosti dobových civilných a vojenských štatistík a kombinovaním údajov rakúskych, uhorských a bosniansko-hercegovinských štatistických výkazov sa pokúsil o vlastné prepočty. Podľa nich v roku 1910 mali jednotlivé národy v monarchii nasledujúce percentuálne zastúpenie: Nemci 23,36 %, Česi 12,54 %, Slováci 3,83 %, Poliaci 9,68 %, Rusíni (Ukrajinci) 7,78 %, Slovinci 2,44 %, Srbi a Chorváti 8,52 %, Taliani 1,5 %, Rumuni 6,27 %, Maďari 19,57 %. Do kategórie ostatní začlenil ďalšie etnické skupiny žijúce v monarchii, predovšetkým Grékov, Bulharov, Albáncov, Turkov, Rómov, ako aj v Uhorsku žijúcich Čechov, Slovincov a Poliakov a v Rakúsku žijúcich Maďarov a Slovákov. Táto kategória v jeho štatistike tvorí 4,51 % z celkového počtu obyvateľstva.²³ Deák zdôrazňuje, že z hľadiska výsku-

²¹Tamže.

²²Slovenský týždenník, 12. 9. 1903.

²³Militärstatistisches, ref. 19, s. 146 – 147; DEÁK, ref 1, s. 226.

mu národnostnej otázky v armáde je dôležité vnímať, že aj podľa tejto štatistiky tzv. panujúce národy, t. j. Nemci a Maďari tvorili 43 % obyvateľstva, pričom slovanské národy 45 % obyvateľstva. Príslušníci ostatných národov mali podľa jeho prepočtov v rámci obyvateľstva rakúsko-uhorskej monarchie 12 percentné zastúpenie.²⁴ Pri porovnaní týchto dvoch prameňov, aj keď prvý operuje so zaokrúhlenými číslami, sa väčší rozdiel javí predovšetkým pri vykazovaní Srbov a Chorvátov.

Uvedme ešte jeden štatistický prepočet, ktorý prevzal aj autor príslušných kapitol syntetizujúcej práce o rakúsko-uhorských ozbrojených silách v rokoch 1848 – 1918. Ten na základe údajov G. E. Rothenberga, ktorý použil výkazy o všeobecnej brannej povinnosti k roku 1910, v prepočte na 100 odvodených príslušníkov cisárskej a kráľovskej armády člení v súhrnných číslach národnostné zloženie armády v priemere takto: 25 Nemcov, 23 Maďarov, 13 Čechov, 8 Poliakov, 8 Rusínov, 9 Srbov a Chorvátov, 7 Rumunov, 4 Slováci, 2 Slovinci a 1 Talian.²⁵

Pri narábaní s vojenskými štatistickými údajmi musíme mať na zreteli aj tú skutočnosť, že údaje a presuny v rámci jednotlivých druhov zbraní, ktoré štatistiky zachytávajú, boli diktované aj pragmatickými hľadiskami a potrebami armády. Ako sme už spomenuli, strelecké jednotky boli najčastejšie doplňované zo západných častí monarchie a horské strelecké útvary takmer výlučne z teritória Predlitavska. Z toho vyplýva aj vysoké zastúpenie Nemcov a Talianov v týchto útvaroch. Väčšinu Talianov z juhoťirolskej oblasti totiž začleňovali do štyroch plukov cisárskych horských strelcov. Kým pri pechote, jazdectve a poľnom delostrelectve sa budovali kompletne oddiely, prápory a pluky z mužstva z územia Uhorska, k technickým útvarom, k zdravotníctvu a k vozatajstvu sa až do roku 1880 odvádzalo mužstvo z oboch častí monarchie. Po územných a organizačných zmenách koncom 19. storočia sa systém doplňovania prispôbil doplňovacím obvodom, ale napr. niektoré oddiely vozatajstva sa až do roku 1911 dostávali aj do zostáv plukov, ktoré boli doplňované z druhej časti podunajskej monarchie. V tzv. technických útvaroch sa k dôsledne teritoriálnemu spôsobu doplňovania pristúpilo až po roku 1893. Ale železničné, telegrafné a mostné prápory boli doplňované aj po prelome storočia z oboch častí monarchie.

Pri tomto výbere svoju úlohu zohrala aj vzdelanostná úroveň, pôvodné povolanie, technické znalosti, tradície. Pri jazdeckých husárskych plukoch slúžili prevažne Maďari z rovinatých oblastí Dolnej zeme, kde práca s koňmi bola už stáročia samozrejmosťou. V hulánskych plukoch slúžili najmä Poliáci z územia Haliča, kde táto zložka jazdectva mala svoje národné tradície, čo sa odrážalo dokonca aj vo vývoji hulánskych uniforiem. Nájde tu aj príslušný počet Rusínov (Ukrajincov) z tejto oblasti. Dragúnske pluky boli tradične doplňované najmä Čechmi z územia Rakúska. Slováci, Rumuni, Slovinci či Taliani, obývajúci skôr hornaté oblasti, v jazdeckých útvaroch sa vyskytujú skromnejšie. A to napriek skutočnosti, že prvé husárske pluky v Uhorsku boli budované na území dnešného Slovenska.²⁶ Útvary pechoty, ktorých bolo čo do zastúpenia v rakúsko-uhorskej armáde najviac, boli doplňované zo všetkých oblastí monarchie, a preto v nich nachádzame aj relatívne najvyrovnanjšie zastúpenie v porovnaní k počtu civilného obyvateľstva podľa národností. Delostrelectvo, kde sa vyžadovali určité technické znalosti, sa vojenské správy usilovali budovať a doplňovať osobami, ktoré mali predpoklady zvládnuť predpísanú úroveň vzdelanostného kvocientu, a preto tu nájde relatívne vyššie percento mestského obyvateľstva, najmä Nemcov, Čechov, Slovákov, Slovincov. Takmer jednu tretinu zdravotníkov reprezentovali Nemci (Rakúšania) a jednu tretinu vozatajstva Maďari.

Aj z uvedeného vyplýva zložitosť skúmania národnostnej problematiky v armáde a potreba dodržiavať určitý odstup pri čisto mechanickom porovnávaní prístupných štatistických úda-

²⁴Tamže.

²⁵Die Habsburgermonarchie 1848 – 1918. Die bewaffnete Macht. Wien 1987, zv. 5, s. 93. Tie isté čísla publikuje aj WINKLER, W. v citovanom diele.

²⁶Podrobnejšie DANGL, V.: Organizačný vývoj rakúsko-uhorského jazdectva, ref 8.

jov. Keď hovoríme o činnosti vojenských správ v súvislosti s doplňovaním niektorých druhov zbraní, musíme si uvedomiť, že čo do školského vzdelania a dosiahnutia šírky požadovaných znalostí, boli v monarchii podľa jednotlivých územných celkov a geografických oblastí až priepastné rozdiely. Kým v Dolnom Rakúsku, vrátane Viedne, napočítali roku 1910 iba 3 % analfabetov, medzi Rusínmi v Haliči až 61 %. U Chorvátov a Srbov v Istrii a v Dalmácii počet tých, ktorý nevedeli ani čítať ani písať dosiahol 64 %.²⁷ S týmito faktormi rakúsko-uhorské hlavné velenie muselo rátať pri každoročnom doplňovaní pozemných a námorných síl monarchie. Niektoré zásahy do armádnej štruktúry v tomto smere, ktoré sa v konečnom dôsledku potom odrazili aj v národnostných štatistikách ozbrojených síl, neboli teda dané vždy a čisto národným princípom, ako to niekedy zdôrazňovala dobová publicistika nemaďarských národov v Uhorsku.

Ak zoberieme do úvahy reálne čísla, najviac Slovákov žilo v Nitrianskej, Trenčianskej, Bratislavskej, Spišskej a Zvolenskej župe, ale v pomernom prepočte na percentá v rámci Uhorska v Oravskej, Liptovskej, Trenčianskej, Zvolenskej, Turčianskej, Nitrianskej, Šarišskej, Spišskej, Tekovskej a Bratislavskej župe. Vo všetkých týchto župách v nadpolovičnej väčšine.²⁸ To sa samozrejme odrazilo aj v národnostnom zložení útvarov doplňovaných z týchto žúp. Predovšetkým v útvaroch pechoty, kde systém doplňovania armády neovplyvňovali vyššie uvedené kritériá výberu, ako to bolo napr. v technických útvaroch. Keď sa sústredíme iba na pluky pechoty spoločnej armády v samotnom Uhorsku, v ktorých sa v globále stabilne vyskytoval najvyšší počet príslušníkov slovenskej národnosti, dostaneme k roku 1903 nasledovný obraz: Maďarov 42,20 %, Srbov a Chorvátov 16,12 %, Nemcov 14,65 %, Rumunov 15,10 %, Slovákov 10,44 %, Rusínov 1,49 %.²⁹

Pri porovnaní s civilnou štatistikou, percentuálne zodpovedajú pomeru populácie, výraznejší rozdiel možno zaznamenať iba u Nemcov. V pozemných silách rakúsko-uhorskej armády boli Slováci, ak berieme do úvahy iba mužstvo bez dôstojníkov a poddôstojníkov, zastúpení podľa štatistiky z roku 1910 3,6 percentami. V štruktúre obyvateľstva 3,83 percentami. Ak berieme do úvahy Uhorsko, vrátane Fiume, Sedmohradska a Chorvátsko-Slavónska, Slováci boli v spoločnej armáde reprezentovaní 8,2 %, počet obyvateľstva so slovenskou materinskou rečou 9,4 %.³⁰ V roku 1900 bol percentuálny podiel Slovákov v civilnej i vojenskej štatistike vyšší. V širšom ponímaní, započítajúc aj Fiume a juhoslovanské územia, Slováci tvorili 10,5 % z celkového počtu obyvateľstva a vojaci a „vojenski sluhovia“ 9,8 % z príslušníkov armády.³¹ Ak porovnáme štatistické údaje, možno skonštatovať vcelku primeraný percentuálny pomer. Výraznejší rozdiel je možné opäť zaznamenať u Nemcov a čiastočne u Maďarov. Príčiny tohto javu I. Deák vidí mimo iného v tom, že napr. Nemci a Maďari vraj menej podliehali väbeniu vyhnúť sa vojenskej službe a v menšej miere využívali dostupné možnosti zbaviť sa tejto záťažou. Vzhľadom na nízky kontingent odvedencov v monarchii si armáda mohla dovoliť luxus výberu.³² Domnievame sa, že aj keby sme čiastočne prijali toto vysvetlenie, pri skúmaní daného javu nemôžeme vylúčiť ani asimilačný rozmer, ktorým armáda disponovala a ktorú využívali aj zostavovatelia vojenských štatistík. Samozrejme otvorenou zostáva otázka, prečo tento faktor u príslušníkov niektorých národov a národností monarchie pôsobil vo väčšej a u niektorých v menšej miere.

* * *

²⁷Die Habsburgermonarchie, ref 25, s. 93.

²⁸STODOLA, E.: Štatistika Slovenska. Turč. Sv. Martin 1912, s. 24 – 25.

²⁹Slovenský týždenník, 12. 9. 1903.

³⁰DEÁK, ref 1, s. 26 – 27, 226; A Magyar Szent Korona országinak 1910. évi népszámlalása. Budapest 1920, zv. 6, s. 124 – 125, 292.

³¹Tamže s. 292; tiež KANN, R.: Das Nationalitätenproblem der Habsburgermonarchie. Graz, Köln 1964, zv. 2, s. 390 – 391.

³²DEÁK, ref 1, s. 225.

Na základe rozboru štatistických dát vzťahujúcich sa na pozemné sily mužstva rakúsko-uhorskej armády, sme okrem iného chceli dokumentovať nielen skutočnú účasť Slovákov v ozbrojených silách, ale aj niektoré prvky naznačujúce úsilie o štatistickú asimiláciu v prospech panujúcich národov a nepriamo aj vzťah Slovákov k armáde. Ešte výraznejšie sa tieto prvky odzrkadľovali v dôstojníckom zbore.

Dôstojníci tvorili nervové centrum armády monarchie, ktoré bolo v posledných desaťročiach pred vypuknutím prvej svetovej vojny najspolahlivejšou oporou dynastie. Symbolizovali zo strany maďarských opozičných strán permanentne spochybňovanú jednotu monarchie, tvorili akúsi zvláštnu, vnútorne diferencovanú, ale navonok jednotne vystupujúcu spoločenskú kastu s mnohými historicky vytvorenými zvykovými právmi a svojskými praktikami. Požívali vysoký status uznania v spoločnosti, boli oficiálnou propagandou vykresľovaní ako vzor spoločensky uznávaných cností, skutoční muži, ktorí sú v každej chvíli ochotní a schopní obetovať svoje životy za monarchiu, panovníka a chrániť pokojamilovné obyvateľstvo krajiny pred vonkajším nepriateľom. Jednou z najvýznamnejších čŕt rakúsko-uhorského dôstojníckeho zboru bolo jeho úzke prepojenie na panovníka a dynastiu.³³

Od druhej polovice, ale najmä od sedemdesiatych rokov 19. storočia, v dôsledku zmien v sociálnoekonomických a materiálnotechnických podmienkach vývoja armády, úbytku nemeckej aristokracie v armáde Habsburgovcov, nových foriem doplňovania a organizácie ozbrojených síl, nového systému vo vzdelávaní dôstojníkov a prirodzeného procesu pomešťovania, sme svedkami relatívne prudkého poklesu počtu nositeľov šľachtického titulu v dôstojníckom zbore a zároveň celkového zvyšovania počtu dôstojníkov v armáde monarchie (v spoločnej armáde najmä do roku 1906, v honvédstve predovšetkým v posledných rokoch pred vojnou). Rakúsko-maďarským vyrovnaním sa umožnilo vo väčšej miere realizovať v armáde, v prvom rade v uhorskej vlastibrane Maďarom, zvyšovať sa počet záložných dôstojníkov, ale aj nároky, najmä na technické vzdelanie. Využívanie technických výdobytkov v armáde, zdokonaľovanie zbrani, zvyšovanie materiálneho vybavenia, si vyžadovalo čoraz viac profesionálnych odborníkov. To všetko sa zákonite odrazilo aj v sociálnej štruktúre a národnostnom zložení dôstojníckeho zboru. V tomto smere sme, napriek už uvedeným výhradám, opäť odkázaní na dobové štatistické výkazy.

Ak by sme urobili priemer z údajov týkajúcich sa národnostného členenia profesionálneho dôstojníckeho zboru spoločnej cisárskej a kráľovskej armády za roky 1895 až 1911, teda za 17 rokov, podľa údajov v *Militär-Statistisches Jahrbuch*, dostaneme v rámci monarchie tieto číselné ukazovatele: Nemci 78,49 %, Maďari 8,75 %, Česi 5,26 %, Srbi a Chorváti 2,80 %, Poliaci 2,55 %, Rumuni 0,73 %, Taliani 0,63 %, Slovinci 0,54 %, Ukrajinci (Rusíni) 0,14 %, Slováci 0,07 %.³⁴ Z tohto prehľadu vyplýva úplná prevaha profesionálnych dôstojníkov s nemeckým materinským jazykom. Najvyšší počet nemeckých dôstojníkov je zaznamenaný v rokoch 1904 a 1905, keď ich zastúpenie dosahovalo 79,5 %, resp. 79,7 %.³⁵ Slováci majú najnižšie percentuálne zastúpenie spomedzi všetkých národov monarchie. Každý rok 0,1 %, ak vychádzame z priemeru sledovaných rokov, pretože štatistika z rokov 1898, 1906 a 1909 Slovákov vôbec nevykazuje, číni tých spomínaných 0,07 %. Tieto čísla ešte viac kontrastujú, keď ich porovnáme s percentuálnym zastúpením Slovákov v monarchii alebo s ich zastúpením v ozbrojených silách monarchie vôbec. Podľa štatistického výkazu k roku 1910, Slováci, ako sme už vyššie uviedli, tvorili 3,83 % (zaokrúhlene 4 %) z celkovej populácie a vo vojsku mali 3,6 %-né zastúpenie.³⁶ V porovnaní aj s ostatnými národmi podiel dôstojníkov z povo-

³³Podrobnejšie: DANGL, V.: K problematike prestíže dôstojníckeho zboru v období dualizmu. In: *Vojenská história*, roč. 5, 2001, č. 1, s. 3 – 16.

³⁴*Militär-Statistisches Jahrbuch für das Jahre 1895 – 1911*. Wien 1896 – 1912 podľa HAJDU, T.: *Tisztikar és középosztály*, ref 1, s. 165. Porovnaj tiež DANGL, ref 1, s. 876 a DEÁK, ref 1, s. 230.

³⁵Tamže.

³⁶DANGL, ref 1, s. 876.

lania je u Slovákov kriekľavo nízky. Napr. Slovinci v rámci populácie tvorili 2 % z celkového počtu obyvateľstva monarchie, ale v rubrike profesionálni dôstojníci majú v priemere 0,54 %-nú účasť, Taliani s približne rovnakým počtom obyvateľstva dokonca 0,63 %-né zastúpenie. U Nemcov prítomnosť v profesionálnom dôstojníckom zbore niekoľkonásobne prevyšovala populáciu i účasť v radovom vojsku.

Keď zoberieme do úvahy nespoľahlivosť dobových štatistík, ako aj vyššie naznačené momenty skresľujúce ich hodnotnosť a oprieme sa o prepočty I. Deáka a T. Hajdua, ktoré sú založené na archívnych výskumoch, uvedené čísla môžeme do určitej miery skorigovať. Dostaneme nižšie údaje, predovšetkým týkajúce sa zastúpenia Nemcov medzi dôstojníkmi a naopak, až na Talianov, o niečo vyššie čísla v percentuálnom vyjadrení príslušníkov ostatných národov a národností. Podľa Deákových prepočtov v profesionálnom dôstojníckom zbore spoločnej armády v roku 1910 bolo 0,4 % Slovákov.³⁷ Porovnaním údajov vojenskej štatistiky a analýzy vzorky osobných spisov uložených v Kriegsarchive, Deák zistil pri vykazovaní príslušnosti k nemeckej národnosti až 25 %-nú nezrovnalosť. Potvrdil, že v priebehu vojenskej kariéry a spravidla už pred jeho nástupom sa synovia z národnostne zmiešaných rodín prikláňali k nemčine ako základnej reči a hlásili sa k nemeckej národnosti. Zároveň doložil aj fakt, že ľudia, ktorých pred nástupom na vojenskú službu bolo možné považovať za Čechov, Maďarov, Poliakov, Srbov, Slovákov, sa ako dôstojníci už hlásili za Nemcov, resp. nemecky hovoriacich Rakúšanov.³⁸ Tento fenomén sa objavuje aj pri honvédstve, kde môžeme s veľkou istotou predpokladať, že príslušníci menšinových národov a mladíci pochádzajúci zo zmiešaných rodín sa často hlásili za Maďarov.

T. Hajdu spracoval štatistické údaje na základe materiálov vzťahujúcich sa na dôstojníkov, ktorí sa narodili na území Uhorska a v období dualizmu tvorili približne 15 % dôstojníkov cisárskej a kráľovskej armády. Podľa jeho prepočtov z týchto dôstojníkov bolo 62,2 % Maďarov, 27,27 % Nemcov, 5,68 % Rumunov, 1,70 % Srbov, 1,42 % Chorvátov, 0,87 % Slovákov a 0,87 % zaradil do rubriky „ostatní“. Pri spracovaní priemeru ním sledovaných údajov, ktoré sledoval v rámci Uhorska, mali Slováci 1 %-né zastúpenie v profesionálnom dôstojníckom zbore. V rámci celej monarchie v spoločnej armáde mu vychádza pri týchto prepočtoch u Slovákov 0,3 %-ná účasť.³⁹ Pri hodnotení týchto výsledkov Hajdu konštatuje, že pomer Slovákov v profesionálnom dôstojníckom zbore v rámci Uhorska nedosahuje nikdy 2 %, a to ani v tom prípade, keď k nim pripočíta aj „Maďarov slovenského pôvodu“.⁴⁰ Či už berieme do úvahy oficiálne dobové štatistiky alebo prepočty I. Deáka a T. Hajdua, dôjdeme k jednoznačnému záveru: prítomnosť tých občanov, v dôstojníckom zbore spoločnej armády, ktorí uvádzali ako materinskú reč slovenčinu alebo sa hlásili za Slovákov, v uhorských reláciách i v rámci celej monarchie, bola enormne nízka.

Podľa úradnej štatistiky uvádzanej v Militär-Statistisches Jahrbuch v roku 1910 slúžilo v spoločnej armáde z celkového počtu 18 500 aktívnych dôstojníkov iba 8 profesionálnych dôstojníkov, ktorí si vykazovali ako materinský jazyk slovenčinu. V období dualizmu boli tieto čísla dokonca nižšie, ako pred rakúsko-maďarským vyrovnaním, a to napriek skutočnosti, že v absolútnych číslach počet dôstojníkov rástol.⁴¹

Dôležitou pomôckou pri zisťovaní národnostného zloženia dôstojníckeho zboru rakúsko-uhorskej armády sú údaje o vojenských školách, v ktorých boli vychovávaní budúci nositelia zlatého strapca na meči. Podľa úradnej štatistiky vydanéj roku 1911 profesionálni dôstojníci, kadeti a absolventi vojenských kadetných škôl mali nasledovné percentuálne zloženie podľa

³⁷DEÁK, ref 1, s. 232.

³⁸HAVRÁNEK, J.: Sociální postavení a mravní kodex c. (a) k. důstojníka a úředníka. In: Od Sarajeva k velké válce. Praha 1995, zv. 1, s. 130 – 131.

³⁹HAJDU, ref 1, s. 177.

⁴⁰HAJDU, ref 1, s. 177.

⁴¹DEÁK, ref 1, s. 230.

národnosti: Nemci 64,8 %, Maďari 17 %, Česi 7,6 %, Srbi a Chorváti 6 %, Poliaci 1,8 %, Taliani 0,4 %, Rumuni 1,7 %, Slovinci 0,4 % Rusíni 0,2 % a Slováci 0,1 %⁴² Uvedené číslo 0,1 % podľa úradnej štatistiky plne korešponduje s percentuálnym zastúpením Slovákov v dôstojníckom zbore spoločnej armády. U poslucháčov kadetných škôl a vojenských akadémií spoločnej armády štatistické výkazy ministerstva uhorskej vlastibrany medzi rokmi 1896 až 1904 dokladujú stúpajúcu tendenciu – z počtu osôb 3 860 roku 1896 na 4 483 osôb roku 1904. Od tohto roku je badateľný na týchto školách určitý pokles poslucháčov. V roku 1912 činí 2 748 mužov. Počet tých, ktorí študovali vo vojenských zariadeniach zriadených na území Uhorska sa podľa jednotlivých rokov pohyboval medzi 25 až 30 percentami.⁴³

V predvojnovom období kadetné školy pechoty spoločnej armády boli v Budapešti, v Košiciach, Nagyszebeni (Sibiu), v Bratislave, Temešvári (Timisoára), Kamenici, v Karlovaci. Vojenská námorná akadémia mala sídlo vo Fiume. Na území Rakúska bolo ďalších 10 pechotných kadetných škôl, jedna kadetná škola pre jazdecké, jedna pre výchovu delostreleckých dôstojníkov a jedna pre vozatajstvo. Okrem toho v Predlitavsku, vo Viedenskom Novom Meste bola dislokovaná aj Vojenská akadémia Márie Terézie a v Mödlingu Vojenská technická akadémia. Z hľadiska našej témy je zaujímavé, že v školskom roku 1911/1912 z celkového počtu 2 748 poslucháčov na týchto školách, sa iba traja hlásili k slovenskému materinskému jazyku. Dvaja z nich študovali na vojenskej kadetnej škole v Bratislave a jeden na vojenskej jazdeckej kadetnej škole na Morave.⁴⁴ V tom istom roku na vyšších a nižších vojenských reálkach spoločnej armády nenájdeme ani jedného študenta slovenskej národnosti.⁴⁵

V školskom roku 1904/1905 z celkového počtu 4 418 poslucháčov na vojenských akadémiách a vojenských kadetných školách cisárskej a kráľovskej armády nájdeme iba 9 Slovákov, resp. študentov hlásiacich sa k slovenčine ako materinskému jazyku. Je zaujímavé, že iba jeden z nich študoval v Uhorsku – na vojenskej kadetnej škole v Košiciach, ostatní na území Predlitavska. Z nich iba jeden bol poslucháčom Vojenskej akadémie vo Viedenskom Novom Meste. V globále to bol najnižší počet spomedzi všetkých národností vykazovaných v samostatných rubrikách dobovej štatistiky. Iba Taliani mali ten istý počet poslucháčov, ale z nich dvaja študovali na vojenskej akadémii.⁴⁶ V školskom roku 1898/1900 na všetkých druhoch vojenských škôl spoločnej armády monarchie študovalo z územia Uhorska 1 150 študentov. Z nich 267 poslucháčov uvádzalo ako materinský jazyk maďarčinu, 474 nemčinu, 64 rumunčinu, 195 chorvátčinu, 33 srbčinu, 22 taliančinu, a iba 5 slovenčinu. Ostatní boli zahrnutí pod rubriku „iní“. Dvaja z týchto slovenských poslucháčov končili štúdium na kadetných školách v Budapešti a v Bratislave, jeden na nižšej vojenskej reálke v Kőszegu a dvaja na vojenskej kadetnej škole v Rakúsku.⁴⁷ Ani jeden aspirant na dôstojnícku hodnosť, ktorý sa hlásil k slovenskej národnosti, nebol zapísaný ani na Vojenskej akadémii Márie Terézie ani na Vojenskej technickej akadémii vo Viedni. V tejto súvislosti sa žiada poznamenať, že počty študujúcich na vojenských reálnych školách neodzrkadľujú skutočný početný stav smerujúcich do armády, pretože mnohí iba využívali bezplatné štúdium na týchto školách stredného stupňa, ale nehodlali vstúpiť na dráhu profesionálneho vojaka.

Štatistické výkazy uhorského honvédsťva, čo do národnostného zastúpenia, neposkytujú veľmi odlišný obraz. Záznamy, ktoré máme k dispozícii za roky 1904 a 1905, Slovákov ani ne-

⁴²Podľa HAJDU, ref 1, s. 178.

⁴³A m. kir. kormány 1912. évi működéséről és az ország közállapotairól szóló jelentés és statisztikai évkönyv. Budapest 1914, s. 567, tabl. č. 15.

⁴⁴Tamže, s. 565, tabl. č. 12.

⁴⁵Tamže, s. 568, tabl. č. 16 a/.

⁴⁶A m. kir. kormány 1905. évi működéséről és az ország közállapotairól szóló jelentés és statisztikai évkönyv. Budapest 1906, s. 510, tabl. č. 9.

⁴⁷A m. kir. kormány 1900. évi működéséről és az ország közállapotairól szóló jelentés és statisztikai évkönyv. Budapest 1901, s. 784, tabl. č. 14.

vykazujú v samostatnej rubrike. Je možné predpokladať, že aj keď tu boli, hlásili sa z rôznych príčin k maďarskej národnosti alebo boli zahrnutí do rubriky „ostatní“. V školskom roku 1904/1905 na Uhorskej kráľovskej honvédskej akadémii Ludovika študovalo 275 poslucháčov. Z nich sa k maďarskej národnosti hlásilo 273 a k chorvátskej dvaja študenti. Ani na vojenských kadetných školách zriadených v Uhorsku v tomto školskom roku Slovákov neobjavíme. Či boli zaradení do rubriky „iné národnosti“, alebo boli začlenení do rubriky iných národov žijúcich v Uhorsku, dnes už nezistíme.⁴⁸ V zozname vydanom k školskému roku 1911/1912 už Slováci majú samostatnú rubriku, ale v nej iba nulové zastúpenie. Z 555 poslucháčov na vojenských školách z územia Uhorska sa ani jeden nehlásil k slovenskej národnosti.⁴⁹ Tieto čísla majú silnú výpovednú hodnotu. Potvrdzujú absolútny nezujem slovenskej mládeže a inteligencie o vojenské povolanie, aj keď možno predpokladať, že malá časť študentov na týchto školách mohla mať z otcovej, či matkinej strany, alebo aj z oboch strán slovenské korene.

Jedným z výsledkov štátoprávnych zápasov po prelome 19. a 20. storočia z maďarskej strany bolo prebojovanie takého počtu miest do vojenských škôl, ktorý mal zodpovedať pomeru kontingentu nováčikov odvedených z územia Svätoštefanskej koruny. Darilo sa aj úsiliu o to, aby maďarčina bola vyučovacou rečou na vojenských reálkach a na všetkých vojenských kadetných školách v Uhorsku. V roku 1904 uhorská vláda dosiahla, že na Vojenskej akadémii Márie Terézie vo Viedenskom Novom Meste bola zavedená povinná výučba maďarčiny. Poslucháči, ktorí sa narodili na území Uhorska, bez ohľadu na to, kde končili štúdium, sa museli naučiť maďarský jazyk a znížili sa nároky na znalosť nemčiny pre poslucháčov vyšších štábných učilíšť. Za dôležitý výdobytok sa považovalo, že absolventov Honvédskej vojenskej akadémie Ludovika mohli poveriť službou aj v spoločnej armáde.⁵⁰ Sledovanie štatistických údajov svedčí o raste poslucháčov na vojenských školách patriacich pod honvédstvo, resp. uhorské ministerstvo vlastibrany. V školskom roku 1911/1912 študovalo už na honvédskejších vyšších vojenských reálkach 140, na honvédskejších vojenských kadetných školách 531 a na Vojenskej akadémii Ludovika 254 študentov. Spolu 925 aspirantov na profesionálnu službu v dôstojníckej hodnosti.⁵¹ Maďarské politické strany, predovšetkým tie, ktoré vychádzali z tzv. osemaštyridsiatnikového politického programu, tieto výdobytky chápali ako dôležitý krok k postupnému budovaniu samostatnej uhorskej armády, k separácii od Viedne, ale aj ako výrazný prvok asimilácie príslušníkov nemaďarských národov v Uhorsku.

Aj keď v dobových militáriách nenarazíme na materiály, ktoré by svedčili o kladení prekážok príslušníkom „inorečových“ obyvateľov Uhorska, samotné predpoklady pre štúdium na týchto školách (sociálny a triedny pôvod, majetkové pomery, vzdelanie, národnostné presvedčenie, jazykový faktor, známosti, a v konečnom dôsledku, aj poznatok, že profesionálna dráha dôstojníka chtiac-nechtiac niesla v sebe prvky asimilácie v prospech panujúcich národov monarchie) dávajú tušiť, že v slovenskej spoločnosti boli veľmi malé predpoklady pre doplnovanie profesionálneho dôstojníckeho zboru. Slovenská šľachta a zemianstvo sa už dávnejšie odnárodnilo a chýbala tu aj vrstva bývalých dôstojníkov a širšia vrstva štátnych zamestnancov, ktorých deti sa v posledných desaťročiach konca dualizmu predovšetkým hlásili na vojenské školy. Do úvahy prichádzala úzka vrstva národnej inteligencie, ktorá ale nejavila záujem o vojenské remeslo. Nebolo to u Slovákov tradíciou, a ani všeobecná atmosféra voči armáde a dôstojníkom nemotivovala k výberu vojenskej dráhy.

Rumunský poslanec Št. Vajda v roku 1907 poukázal v uhorskom parlamente na to, že pri prijímaní na vojenské školy sa berie ohľad na národnostnú príslušnosť a v tomto duchu interpelo-

⁴⁸A m. kir. kormány 1905. évi, ref 46, s. 509, tabl. č. 8.

⁴⁹A m. kir. kormány 1912. évi, ref 43, s. 559, tabl. č. 9.

⁵⁰ROTHENBERG, G. E.: The Habsburgh Army, ref 1, s. 82; DOLMÁNYOS, I.: A magyar parlamenti ellenzék történetéből (1901 – 1904). Budapest 1963, s. 162 – 163; DANGL, ref 1, s. 876 – 879.

⁵¹HL Budapest, HM, 8604/1913-eln.

val ministra uhorskej vlastibrany. Dostalo sa mu odpovedi, že je zle informovaný.⁵² Už v roku 1906 odznel v uhorskom parlamente návrh, aby sa výučba na vojenských školách na území Uhorska vyňala z právomoci ministerstva vojny a dala do kompetencie ministerstva školstva. Cieľom návrhu bolo dosiahnuť, aby sa vojenské školy vyňali z kategórie záležitostí spadajúcich pod spoločné ministerstvá a zároveň umocniť maďarskú nacionálnu propagandu na vojenských školách. Postoj veľkej časti maďarskej politickej reprezentácie vyjadril aj jeden z vojenských časopisov takto: „Je najvyšší čas, aby sa maďarská mládež vklínila do armády ...a aby čím skôr vytlačila z dôstojníckeho zboru uhorských plukov cudzie živly, vytvoriac si takto – aj keď nie na papieri ale v skutočnosti – pre jednotného ducha, národné ideály oduševnenú uhorskú armádu.“⁵³

Uhorský snem si vymohol, aby sa mu predkladali prehľady o zvládnutí maďarčiny na vojenských školách v Uhorsku. Že sa tento program vcelku darilo úspešne plniť, potvrdzujú aj tieto čísla. Napr. v školskom roku 1911/1912 z celkového počtu 1 173 poslucháčov na vojenských stredných školách v Uhorsku 418 uvádzalo ako materinský jazyk iný jazyk, ako maďarčinu. Ale iba dvaja z nich maďarský jazyk neovládali a 71 ho ovládalo slabô. Dokonale a vyhovujúco maďarsky hovorilo až 335 takých poslucháčov, ktorí uvádzali inú ako maďarskú národnosť.⁵⁴ Branný výbor uhorského parlamentu kvitoval tieto výsledky s uznaním a poveril ministra uhorskej vlastibrany, aby i naďalej „priebežne a účinne“ sledoval výuku maďarčiny a všeobecne výuku v maďarskom jazyku na vojenských školách.⁵⁵

Znalosť jazykov a ich výučba bola v rámci multinacionálnej armády z pochopiteľných príčin mimoriadne frekventovanou otázkou a u dôstojníkov bola v určitom zmysle aj jednou z podmienok služby v armáde. Tým, že v spoločnej armáde bola služobnou rečou nemčina, automaticky sa predpokladalo, že túto reč dôstojníci plynule ovládajú. U honvédsťva sa to isté predpokladalo o maďarčine. Podľa platných predpisov, mali dôstojníci ovládať aspoň na vyhovujúcej úrovni aj jazyky, ktorými hovorili príslušníci mužstva, ktorých počet v rámci pluku presahoval 20 %. Za týmto účelom sa organizovali rôzne kurzy a školenia, a to aj pre dôstojníkov v zálohe. Zaujímavé sú čísla, ktoré sa v týchto súvislostiach vyhotovovali pri jednotlivých plukoch. Napr. podľa hodnostného zadelenia k 1. novembru 1913 zo 67 profesionálnych dôstojníkov 15. honvédskeho pešieho pluku (2 plukovníci, 1 podplukovník, 2 majori, 18 kapitánov, 25 nadporučíkov, 14 poručíkov a 5 zástavníkov), okrem služobného jazyka, t. j. maďarčiny, 58 ovládalo nemčinu, 11 francúzštinu, 2 chorvátčinu, 1 srbčinu, 6 rumunčinu a 47 slovenčinu a jeden vedel aj ukrajinsky. Z 25 nadporučíkov iba štyria sa nevedeli dohovoriť slovensky. Jeden z dvoch plukovníkov podľa týchto výkazov vedel celkom dobre po slovensky. Z 82 poručíkov v zálohe, z 21 zástavníkov v zálohe a z 8 kadetov slúžiacich pri tomto pluku 64 uvádzalo znalosť slovenského jazyka.⁵⁶ V 13. bratislavskom honvédskom pešom pluku z celkového počtu 96 dôstojníkov v aktívnej službe sa nemecky dohovoriť 84, francúzsky 9, chorvátsky 3, rumunsky 5, ukrajinsky (rusínsky) 1, slovensky 42 dôstojníkov a jeden ovládal aj ruštinu. Zo záložných dôstojníkov, ktorých v pluku slúžilo 102, slovenčinu na požadovanej úrovni ovládalo 44 poručíkov, nadporučíkov a zástavníkov.⁵⁷ V nitrianskom 14. honvédskom pešom pluku slúžilo 80 dôstojníkov z povolania. Znalosť nemeckého jazyka z nich vykazovalo 70, francúzskeho 12, anglického 2, chorvátskeho 2, rumunského 8, talianskeho 1 a slovenského 39 dôstojníkov. Zo záložných dôstojníkov tohto pluku – v počte 109 – v rubrike jazykových znalostí slovenčinu uvádzalo 40.⁵⁸ Pre porovnanie, podľa interných úda-

⁵²Az 1906. évi május hó 19-ére hirdett Országgyűlés Képviselőházának Naplója. Budapest 1907, zv. 6, s. 295, 104. zas.

⁵³A hadsereg, roč. 1, 1904, č. 1.

⁵⁴DANGL, ref 1, s. 877.

⁵⁵Az 1910. évi július hó 21-ére hirdett Országgyűlés Képviselőházának Irományai. Budapest 1913, zv. 26, s. 313.

⁵⁶VHA Trnava, IV. HKP, 4666/1913-eln.

⁵⁷Tamže.

⁵⁸Tamže.

jov veliteľstva IV. honvédskeho zboru, v tom istom roku, percentuálny podiel príslušníkov mužstva hlásiacich sa k slovenskej národnosti v 15. honvédskom pešom pluku sa podľa práporov pohyboval medzi 80 až 85 percentami. V 13. honvédskom pešom pluku medzi 3,2 až 9,3 percentami.⁵⁹

Keď sa podujmeme zostaviť vzorku jazykových znalostí na základe osobných listov jednoročných dobrovoľníkov honvédstva, ktoré vyhotovil výbor pre prijímacie skúšky, zistíme, že v roku 1903 34 osôb vyhovelo predpísaným požiadavkám v III. honvédskom obvode (Bratislava). Z nich, okrem maďarčiny, 27 vedelo nemecký a 15 slovenský jazyk. Zo 44 jednoročných dobrovoľníkov, ktorí v tom istom roku už skúšky absolvovali, slovom i písmom slovenčinu ovládalo 5 novovymenovaných dôstojníkov. Zodpovedajúc služobným požiadavkám, slovensky sa dohodorilo ďalších 17 absolventov dôstojníckych skúšok pre jednoročných dobrovoľníkov.⁶⁰ Z prehľadu návrhov na dôstojnícke miesta v uhorskej domobrane, zostaveného podľa osobných spisov za rok 1914 za bratislavské honvédske obvody, vyplýva, že z počtu 80 navrhovaných, stredoškolsky alebo vysokoškolsky vzdelaných osôb, 54 ovládalo slovenský a 79 nemecký jazyk.⁶¹ Podľa súpisu z roku 1916 zo 129 osôb ovládalo slovenský jazyk aspoň na úrovni služobných požiadaviek v tejto kategórii 87 dôstojníkov zadelených k uhorskej domobrane.⁶² V roku 1913 bol tento počet citeľne nižší. V prehľade na zadelenie k domobrane je uvedených iba 6 mien, z ktorých traja sa po slovensky vedeli dohovoriť.⁶³

Aj keď ide o čiastkové údaje, možno z nich vyvodit' určité závery. Predovšetkým tú skutočnosť, že medzi dôstojníkmi honvédskeho a domobraneckého útvarov dislokovaných na území Slovenska nebola znalosť slovenského jazyka, aspoň na úrovni požadovanej služobnými predpismi, zanedbateľná. V 13. bratislavskom a 14. nitrianskom honvédskom pešom pluku takmer 50 % aktívnych dôstojníkov z povolania v tej či onej miere slovenčinu ovládalo, alebo sa vedelo aspoň na primitívnej úrovni s mužstvom dohovoriť. V 15. trenčianskom honvédskom pešom pluku počet týchto dôstojníkov tvoril o niečo viac ako dve tretiny z celkového počtu dôstojníckeho zboru pluku. Čo ale z hľadiska témy našej štúdie je zaujímavé, že medzi týmito dôstojníkmi nájdeme relatívne vysoký počet takých, ktorí podľa osobných listov slovenčinu ovládajú „slovom i písmom“ alebo „veľmi dobre“. To by mohlo svedčiť o vyššie naznačenej tendencii, že medzi dôstojníckym zborom bolo zastúpenie osôb pochádzajúcich zo slovenského prostredia vyššie, než ako o tom svedčia dobové štatistiky a že viacerí z nich v záujme svojej kariéry sa hlásili k Maďarom, resp. Nemcom.

Vo všeobecnosti ale medzi dôstojníkmi vládla nechuť zdokonaľovať sa v jazykoch mužstva a ovládať na slušnej úrovni tzv. plukovné jazyky. Tento fakt potvrdzuje aj list Hlavného veliteľstva honvédstva v Uhorsku z roku 1912 podriadeným honvédskeým veliteľstvám. Mimo iného sa v ňom píše, že nariadenia vydané v súvislosti s povinnosťou používať v plukoch a nižších útvaroch aj inú reč ako maďarčinu, sa obchádzajú a nedodržiajú. Zvlášť výrazne sa to prejavuje v jazdeckých útvaroch. Veliteľstvo žiada, aby sa stanovili nové trojročné termíny, počas ktorých by si dôstojníci v plukoch osvojili aj „druhý“ jazyk, ktorým hovorí mužstvo.⁶⁴ S týmto problémom sa zaoberali aj viacerí národnostní poslanci v uhorskom sneme. Napr. Štefan Vajda v mene národnostnej strany roku 1907 taktiež upozornil na tento problém a kládol dôraz na potrebu dôstojníkov ovládať jazyky nemadarských národov žijúcich v hraniciach Uhorska.⁶⁵

⁵⁹Tamže.

⁶⁰VHA Trnava, IV. HKP, 1353/1903-eln.

⁶¹VHA Trnava, LSBK Trenčín, 162/1914-npřk.

⁶²VHA Trnava, LSBK Trenčín, 588/1916-npřk.

⁶³VHA Trnava, LSBK Trenčín, 184/1913-npřk.

⁶⁴HL Budapest, HFP, 2786/1912-eln.

⁶⁵DANGL, V.: Slovenská buržoázia v zápase o branné predlohy (1910 – 1912). In: Historický časopis, roč. 23, 1975, č. 1, s. 57.

Pri skúmaní štruktúry dôstojníckeho zboru armády monarchie je zrejmé, že výber do tejto spoločensky svojskej kasty do určitej miery odrážal nielen triedne a majetkové začlenenie, vzdelanostnú úroveň, vzťah k dynastii a k vojenským tradíciám, ale v konečnom dôsledku aj národnostnú predpojatosť vedenia armády. Tieto prvky je možné sledovať nielen pri výskume vývoja profesionálneho dôstojníckeho zboru, ale dajú sa vystopovať aj pri skúmaní odrazu národnostnej problematiky na budovaní kádrov záložných dôstojníkov.

Podľa úradnej vojenskej štatistiky k roku 1910 národnostné zloženie záložných dôstojníkov rakúsko-uhorskej spoločnej armády vyjadrené v percentách vyzeralo nasledovne: Nemci 60,2 %, Maďari 23,7 %, Česi 9,7 %, Poliaci 2,8 %, Srbi a Chorváti 1,6 %, Rumuni 0,6 %, Slováci 0,5 %, Taliani 0,5 %, Ukrajinci (Rusíni) 0,3 %, Slovinci 0,1 %.⁶⁶ Teda podobne, ako pri profesionálnom dôstojníckom zbore mali opäť najnižšie percentuálne zastúpenie na počet obyvateľstva, napr. pri porovnaní so Slovincami, Rusínmi či Talianmi, a značná poddimenzovanosť bola aj v porovnaní so zastúpením Slovákov v radovom vojsku. Príčiny tohto javu sú obdobné, ako pri účasti Slovákov medzi dôstojníkmi z povolania.

* * *

Nízka účasť Slovákov, či už v profesionálnom alebo záložnom dôstojníckom zbore rakúsko-uhorskej armády, bola dôsledkom predovšetkým vlašného až odmietavého postoja slovenskej society ako celku k armáde monarchie. Okrem príčin, ktoré sme naznačili už v úvode štúdie, pri formovaní týchto postojov hrali úlohu aj ďalšie faktory.

Rezervovaný postoj k vojsku v rôznych vrstvách slovenskej spoločnosti je badateľný už v predchádzajúcich storočiach a výrazne sa odráža aj v ľudovej slovesnej tvorbe, v zbierkach ľudových a historických piesní s vojenskou tematikou a pod. Pri ich porovnaní s podobnou tvorbou susedných národov sa stáva očividným, že postoj k armáde v slovenskom prostredí už v minulosti bol rezervovanejší, než napr. v poľskom, maďarskom, srbskom, rakúskom či českom prostredí.⁶⁷

Medzi komponenty, ktoré od druhej polovice 19. storočia spoluurčovali vzťah Slovákov k armáde, patrila otázka jazykovej bariéry, predovšetkým znalosť, resp. neznalosť nemčiny a maďarčiny. Hrala dôležitú úlohu najmä u vojakov základnej služby pochádzajúcich z vidieckeho prostredia slovenských žúp. Ak podrobnejšie preštudujeme dostupné štatistické údaje o znalosti služobného a veliaceho jazyka spoločnej armády či honvédstva v týchto regiónoch, prekvapuje slabá znalosť nemčiny, ale aj maďarčiny, o to viac, že sa maďarizačná školská a kultúrna politika od sedemdesiatych rokov 19. storočia výrazne angažovala v asimilačnom úsilí. Pretláčanie maďarčiny do škôl a verejného života bola jednou z hlavných foriem tohto úsilia.⁶⁸

Na vytváranie vzájomných väzieb armáda – spoločnosť, v slovenskom národne prebudenom prostredí mal silný vplyv široký diapazón otázok, ktoré úzko súviseli s národnostnou problematikou vo vojsku. Tú totiž nereprezentovala iba otázka služobného, veliaceho či tzv. plukovního jazyka, ale oveľa širšie spektrum rôznych opatrení, zákonných nariadení a ustanovení, vžitej praxe, činnosti vojenských súdov i zámerných účelových zásahov, sociálne, triedne a národnostne podmienených konvencií a pod., ktoré sa v rôznych podobách premietali do života vojsk i civilného obyvateľstva. Uhorským špecifikom bolo, že komplex týchto otázok bol prepojený aj na súhrn tzv. „maďarských národných požiadaviek v armáde“ pertraktovaných

⁶⁶Militärstatistisches Jahrbuch vor 1910. Wien 1911, s. 145; pozri tiež STONE, ref 1, s. 99; DANGL, ref 1, s. 876, tabl. č. 5.

⁶⁷Podrobnejšie DANGL, V.: Postoje slovenského obyvateľstva k rakúsko-uhorskej armáde v predvečer prvej svetovej vojny. Referát na konferencii Prvá svetová vojna – odraz vo verejnom živote, sociálno-ekonomických pomeroch a spoločenskom vedomí (pripravené do tlače).

⁶⁸Číselné údaje pozri tamže.

maďarskými politickými stranami a zoskupeniami už od vyrovnania. Sledovali mimo iného aj maďarizačné a asimilačné ciele, a tým sa bytostne dotýkali aj slovenských národnoemancipačných snáh. Slovenská politická reprezentácia na tieto skutočnosti poukazovala a asimilačné pokusy, presadzované aj prostredníctvom armády, jednoznačne odmietala. Takého tendencie narážali na odpor aj v slovenských národnostne vlašnejších kruhoch a vytvárali nepravne ovzdušie pri vnímaní vzťahu národného spoločenstva k armáde.⁶⁹

Veľmi silným motívom negatívne ovplyvňujúcim vzťah slovenského obyvateľstva k rakúsko-uhorskej armáde a k politickým smerovaniam, ktoré zastupovala, boli v posledných rokoch pred vypuknutím vojny udalosti, ktoré sa odohrávali na Balkáne. Predovšetkým anekčná kríza a balkánske vojny v rokoch 1912 – 1913. V súvislosti s týmito udalosťami militarizácia a prípravy na vojnu mali zrýchľujúcu tendenciu a dochádza aj k čiastočnej mobilizácii. Konzervatívnu politiku rokovaní nahradila na medzinárodnom poli politika demonštrácie sily, prispôbovaná a zladovaná zo strany monarchie s politikou Nemecka. V tejto atmosfére, napriek protiopatreniam vlády a vojenských správ vzniká na území Slovenska silné antimilitaristické hnutie spojené s proslovanským cítením. Konajú sa tábory ľudu, protestné zhromaždenia za mier, objavujú sa dokonca pokusy rozšíriť protivojnovú propagandu aj do kasární. Z rôznych kútov Slovenska prichádzajú hlásenia o „panslavistických“, prosrbských a proruských prejavoch a objavujú sa verbálne útoky na armádu. Enormne sa zvyšujú úteky mladých pred vojenskou službou za hranice, rastie počet dezercíí, ministerstvo uhorskej vlastibrany iba za rok 1913 odovzdalo na riešenie vojenským súdom 8 945 prípadov za odmietnutie dostaviť sa k zápisu do vojenskej evidencie.⁷⁰ Odmietavý postoj k armáde a vojenskej politike monarchie kulminuje, armáda sa pre mnohých stáva akýmsi symbolom zla s protislovanským nádychom. Tento negatívne vnímaný fenomén bol ešte znásobený faktom, že pri zhoršovaní hospodárskych a sociálnych podmienok jediným rezortom, ktorý prudko zvyšoval svoje nároky na finančné dotácie, bolo ministerstvo vojny a ministerstvo uhorskej vlastibrany.

Na slovenskej dedine demotivujúcim faktorom vo vzťahu k vojsku bola napr. aj obava z úbytku mladých pri poľnohospodárskych prácach v prípade nástupu na vojenskú službu.

Neboli to však vždy racionálne, jednoznačne definovateľné motívy, ktoré zohrávali svoju úlohu pri odmietavom postoji k ozbrojeným silám. Objavuje sa tu celý rad podnetov, často citovo podfarbených rodinnými či spoločenskými väzbami, ktoré svoje korene mali aj v konzervativizme slovenskej dediny a v tendenciách k izolacionizmu. Napríklad strach z nového, neznámeho, cudzieho prostredia, z kolektívneho spôsobu života, z vojenskej disciplíny a drilu, z odtrhnutosti od rodinného zázemia, od priateľov, milých, známych a pod. Tieto fenomény iba umocňovali prípady ponížovania ľudskej dôstojnosti v armáde, týranie nováčikov zo strany nadriadených, publikované údaje o počte samovrážd vo vojsku, verejné rokovania uhorského parlamentu o pomeroch v armáde a o niektorých drastických skutočnostiach v súvislosti so zneužívaním veliteľskej právomoci atď.⁷¹ V predvojnovom období negatívny postoj k armáde bol samozrejme znásobený aj obavami z vojny, z jej následkov, prirodzeným strachom a pod.

Uvedený výpočet zďaleka nevyčerpáva komplex motívov určujúcich vzťah armády a slovenskej spoločnosti v predvečer prvej svetovej vojny. Mnohé z vyššie naznačených príčin však zároveň potvrdzujú aj rast pocitu národnej identity slovenskej spoločnosti a uvedomelého prístupu k daným problémom. Záverečná fáza prvej svetovej vojny v plnej miere odhalila silu národnooslobodzovacieho hnutia slovanských národov v Rakúsko-Uhorsku, a tým aj národnostnej otázky, dovtedy dlhodobo a cieľavedomo potláčanej v armáde.

⁶⁹Podrobnejšie DANGL, V.: Uhorský snem a asimilačné tendencie v armáde (1889 – 1914). In: Vojenská história, roč. 4, 2000, č. 3 – 4, s. 3 – 20.

⁷⁰DANGL, V.: Slovanská idea a protivojnové prejavy slovenského dedinského ľudu pred prvou svetovou vojnou. In: Historický časopis, roč. 27, 1979, č. 1, s. 18 – 19.

⁷¹Jednotlivé prípady pozri DANGL, ref 67, s. 7 – 9.

V. DANGL: NATIONALITÄTENFRAGE UND DIE TEILNAHME DER SLOWAKEN
IN DER ARMEE (1867 – 1914)

Der Verfasser stellt sich in diesem Beitrag auf die breite Palette der Erscheinungen der Nationalitätenproblematik in der Österreich-Ungarischen Armee und der Teilnahme der Slowaken in den bewaffneten Kräften im Zeitalter des Dualismus ein. Er geht vor allem aus der Analyse statistischer Gesamtbestände und aus dem Vergleich mit weiteren zugänglichen zeitgemäßen Angaben hervor, und zwar einerseits im Zusammenhang mit der Mannschaft, andererseits im Zusammenhang mit dem Offizierkorps. Auf Grund dieser Materialien weist er auf die markantesten Elemente hin, die das Verhältnis der slowakischen Gesellschaft zur Armee in den letzten Jahrzehnten vor dem Ersten Weltkrieg determinierten.

Der Autor beschäftigt sich mit der Problematik der sog. „statistischen Magyarisierung“, und weist sowohl auf die Phänomene hin, die die Aufstellung dieser Statistiken beeinflussten, als auch auf die Schwierigkeiten, die mit der Bemühung, diese Angaben auf Grund des Studiums von Archivquellen zu präzisieren, verbunden sind. Er kommt zum Beschluss, daß die statistischen Angaben über die nationale Zusammensetzung der Armee, die uns zur Verfügung stehen, den genauen und objektiven Stand nicht widerspiegeln, trotzdem aber gehören diese zu den wenigen Quellen für die Erforschung der Slowaken in der Armee der Donaumonarchie. Durch den Vergleich z.B. mit den Angaben über das territoriale Ergänzungssystem in der Armee, mit der Zahl der Garnisonsangehörigen auf dem slowakischen Gebiet, mit der Vertretung der Slowaken in den einzelnen Kommitaten, mit den Ergebnissen, zu den bei eigenen Forschungen einige ungarischen, amerikanischen und österreichischen Historiker gelangen, als auch mit weiteren, heute schon zugänglichen Materialien, versucht er die Angaben über den prozentuellen Anteil der Slowaken in den einzelnen Waffengattungen zu präzisieren. Er weist darauf hin, daß man bei dem Umgang mit den statistischen Angaben nicht vergessen darf, daß die Angaben und Verschiebungen im Rahmen der einzelnen Waffengattungen, die die Statistiken berücksichtigen, sowohl durch pragmatische Standpunkte, als auch durch andere Bedürfnisse der Armee diktiert wurden, und er deutet auf mehrere von diesen hin.

Eine besondere Aufmerksamkeit widmet der Autor der sog. Offiziersfrage und dem eigenartigen Phänomen, daß sowohl in dem Offizierkorps, als auch zwischen den Reserveoffizieren, die Slowaken den geringsten prozentuellen Anteil aus allen Nationalitäten in der Monarchie hatten. Außer den zeitgemäßen Statistiken und schon publizierten Ergebnissen ausländischer Historiker stützt er sich bei dieser Forschung auf die Analyse der Angaben über die nationale Zusammensetzung der Hörer von Militärschulen.

Flüchtig beachtet er dabei auch die Reaktionen der slowakischen politischen Repräsentation auf die Nationalitätenfrage in der Armee.

Im Abschluss untersucht der Verfasser die Ursachen der reservierten bis ablehnenden Stellungnahme der slowakischen Gesellschaft gegenüber der Armee der Monarchie und zum Dienst im Offizierkorps, und nennt auch einige von diesen Gründen. Gleichzeitig weist er darauf hin, daß die Motive, die in der slowakischen Gesellschaft vor dem Ersten Weltkrieg im Zusammenhang mit der negativen Stellungnahme zu den bewaffneten Kräften eine Rolle spielten, nicht immer rational und eindeutig definierbar waren. Es erscheint hier eine ganze Reihe von Anlässen, oft durch familiäre oder gesellschaftliche Bindungen emotional unterfärbt, die ihre Wurzeln in dem Konservatismus des slowakischen Dorfes, in der Neigung zum Isolationismus, und in der Angst vor einer fremden Umgebung, der Trennung von dem Familienhinterland, bzw. des Militärdrills u.ä. hatten. Viele von den hier erwähnten Gründen bestätigen gleichzeitig den Anstieg des Gefühls der nationalen Identität der slowakischen Gesellschaft und des bewußten Zuganges zu den genannten Problemen.